

székely voltukat, inkább a sorsuknak adnak nevet vele. Magyar virágok, de emlékeznők kell a kövekre, amelyek közül világ csodájára kihajtottak.

A szereplő írók java régi ismerősöm, műveik jó részét bíráltam is s az volt a benyomásom, hogy az estély közönsége helyes fogalmat alkothatott tehetségük arányáról.

Tamási Áron messze kimagaslik nemcsak közülük, de az egész erdélyi irodalomból. A legnagyobb magyar elbeszélőtehetségek egyike, ha regénye problematikus is, mint novellista magasan fölötte áll akármelyikünknek. Új székely Antichrisztus című műve magával sodorta a hallgatóságot. Komolynak és tréfásnak ez az utánozhatatlanul fölényes keverése, gazdagodó s újabban egyre kevésbé bizarr nyelve szabad s kissé meseízü elbeszélés-vezetése a zsenialitás erejével meggyőző.

Szerencsésen válogatta össze négy alsókosály versét Bartalis János is. A század idillium írója ő, primitív kijelentéseket sorakoztató kurta mondatai mögött kedves és tiszta poéta áll. Ha kiejtéseivel nem törí úgy a versét, még nagyobb hatást ér el.

Nyíró József novellája ugyanazt a bizonytalanságot hagyta bennem, amit annak idején a kötete is. Stíliremekléseivel a részleteket cifrázza. A hangjában van valami hamis, csinált, ami tüstént megüt. Jelentősége inkább az az ösztönzés, amelyet barátaira, köztük Tamásira is gyakorolt.

Szentimreitől igen jó tanulmányokat olvastunk. Talán szerencsésebb lett volna, ha kissé idejétmultan modoros szabad versei helyett ő mutatja be íróársait, akiket Benedek Elek sereg-szemlájén át talán megszerettünk, de semmi esetre sem ismertünk meg.

Kacsó Sándorról tudunk a legkevesebbet. Novellája hálátlan darab, nem jogosít fel ítéletre. Ferenczy Zsizi Kodály és Bartók-dalokat énekelt igen kedvesen s nagy sikerrel. György Dénesben viszont a közepesnél is gyengébb szavaló mutatkozott be.

Az előadás első fele sokkal erősebb volt a másodiknál. Mintha szétválasztották volna a művész- és dilettánszámokat. Az estélyről így is sokkal jobb hangulatban jöttünk el, mint az elmúlt tél akármelyik fiatal-, vagy kevésbé fiatal-író estjéről. Igaz lendület, győzelemre törő férfikedv, becsületesebb emberség ülte ünnepét a türelmes dobogón.

Németh László.

Tudományos élet.

Az irodalmi stílus története divatos, de fiatal tudomány és nálunk alig akad művelője, pedig az irodalomtörténészek már sok értékes anyagot hordtak össze a magyar irodalmi stílus történetéhez. Az egységbe foglalásra a módszerek és szempontok bizonytalansága miatt azonban még senki sem vállalkozott. Ép ezért örültünk, mikor *Zolnai Béla*, a Magyar Nyelvtudományi Társaság minapi ülésén *Körmondat és tiráda* című előadásában igyekezett megállapítani a magyar irodalomban előforduló körmondattípusokat. Szerinte van egy *klasszikus* mondat, mely kétszárkú, kiegyensúlyozott, közepén kettősponttal: logikus, átgondolt szerkezet, melynek mindkét fele egyenlő súllyal bír. Ezzel szemben *barokk* mondatnak nevezi Zolnai azt a szintén logikus szerkezetet, melyben a gondolatok kapcsolódása bonyolult, a mondat menete kanyargós és zsúfolódott, mint a barokk művészet ornamentikája. Ide sorolja az úrhatnám beszédmodot, sőt a szabadvers bizonyos fajtáit és példaképpen Babitsnak egy szabad prózában írt versét idézte. Végül *romantikus* mondatnak vagy *tirádnak* nevezi az írás alatt fejlődő, mintegy önmagából kidagadó mondatot, melyet az értelem lényeges változása nélkül lehet növelni, vagy rövidíteni. (Nálunk a szónoklatokban jóformán csak ezt a mondatot lehet hallani!) Itt a lezárás nem logikus, mint a klasszikus mondatban, hanem legtöbbször illogikus, váratlan, ötletszerű.

Ezekhez a finom megállapításokhoz talán csak azt kellene hozzátenni, hogy mindezek a mondattípusok sokszor ugyanannál az írónál megtalálhatók. De kétségtelen, hogy egyiknél ez, másiknál az uralkodik. Legfeljebb az impresszionista mondatot különíteném még el a barokk mondatától, mert a kettő alakja és tartalma lényegesen különbözik. Babits idézett mondatát lehetetlen Rimay Jánoséval egybevetni, ha még oly cikornyás is mind a kettő.

Ugyanezen az ülésen *Juhász Gyula* kimutatta, hogy a *Katica*, *Annica* stb. kicsinyítő *-ica* képzője nem minden esetben tekinthető szláv eredetűnek, mint állítják, mert számos szóra nézve bizonyítható, hogy azokban e képző egy másik, *magyar* eredetű képzőnek: a *-c*-nek (v. ö. *gombóc*) származéka.

A vatikáni magyar vonatkozású bizánci kéziratok keresgélese közben

bukkant *Moravcsik Gyula* két ismeretlen bizánci görög halálversre s ezek magyarázatát adta a Magyar Philológiai Társaság legutóbbi ülésén. Charosról szól mind a kettő, vagyis a Halálról, ki ekkor már lovásszá, vagy kaszás aratónak alakult a közismert, a lelkeket szállító Charon révészéből. Az egyik költemény egy Halálkép leírása, a másik pedig egy párbeszéd a Halál és az ember között, aki hasztalan könyörög, hogy hagyja még élni a Halál és csak annyit ér el, hogy néhány órát kap Isten kiengesztelésére. Meggyőzően bizonyította be *Moravcsik*, hogy itt már a nyugati latin haláltáncirodalom bizánci hatásával van dolgunk.

Utána *Belohorszky Ferenc* mutatta be tanulmányát *Bessenyei vígjátékáról*: a *Philosophus*ról. Sikerült az első magyar vígjátékról bebizonyítani, hogy nem volt közvetlen idegen, francia mintája, mint eddig hitték, mert *Bessenyei* egyszerűen önmagát akarta a nemesszévi tételődő filozófus alakjában színre vinni és a tanulatlan magyar nemest vele szembe állítani. A filozófus alakja, amint azt *Bessenyei* megrajzolta, nem komikus típus már, mint *Molière* *Mizantrópja*, vagy *Destouches* *L'homme singulierje*: a magányt kereső filozófus *Rousseau* korának egyik legmagasztosabb ideálja. A *Philosophus*ban nincs intrika, mint a francia vígjátékokban (épen ezért drámailag elhibázott alkotás), itt csak típusok vannak, amelyeket *Bessenyei* eddig figyelemre alig méltatott *Galant levelet*-ben vázolt meg először.

Igen öröndetes, hogy a kutatás figyelme újra *Bessenyei*re irányult, mert *Kazinczyna* és *Széchenyinek* ez az útvágója, kiben anyai akarat, gondolat, művészi és általában művelődéstörténeti csira van, még ma sem mérett fel kellőképpen a magyar irodalomtörténet részéről. És kéziratok munkáit vajjon mikor adja ki a Magyar Tudományos Akadémia, vagy a Kiszfaludy-Társaság? A bécsi Collegium Hungaricum lakóit is köteleznék nagy szellemi elődjük: *Bessenyei György* tudományos kultusza.

A Magyar Régészeti Társaság ülésén ezúttal is módfelett érdekes közléseket hallottunk. *Nagy Lajos*, a fővárosi múzeum kitűnő képzettségű őre, szentendrei ásátásairól számolt be, melyek egészen meglepő eredménnyel jártak: egy IV. századi ókeresztény temetőt tárt fel a szerencsés kezű tudós. Mind-egyedül jóformán csak a pécsi székes-

egyház alatti ókeresztény freskókról tudott a magyar archeológia. Most egyszerre bebizonyosodott, hogy a kereszténység Pannonia legfelsőbb limeséig elhatolt. A halottakat itt is egymás fölé temették, mint másutt az ókereszténységben, a sírokból a pogány temetkezés jellemző vonása: a mellékletek teljesen hiányoznak és végül a feliratok is megerősítik, hogy keresztény temetővel van dolgunk, melyhez itt-ott egy régi pogány kelta-római temető köveit is felhasználják. A legérdekesebb lelet pedig — s ezt a budapesti egyetem *Keresztény Archeológiai Intézetének* már sikerült megszereznie — egy ládaveret, melynek médaillonjai kronológiailag és vallástörténetileg is meghatározzák ennek az ókeresztény telepnek jellemét. A IV. század harmincas éveire, *Nagy Konstantin* korára vall egyik ábrázolása, míg a többiekben *Jupiter* az egyiptomi serapeumisz sfinkszszel együtt van ábrázolva, továbbá *Krisztus* a kánaáni csodával, alatta a *Nagy Konstantint* jelképező pajzos *Herkules*, ki a kereszténységet felszabadítja, míg a másik oldalon az ókeresztény tipológia két kedves alakja: *Mózes* és *Dániel* látható, mindez egy láda veretén! Ez a szinkretizmus ismeretes volt az olaszországi leletekben, de egészen új minálunk, ahol eddig csak sejtésekre támaszkodtunk. Szívükből üdvözöljük *Szentendre* polgármesterét, ki e nagyértékű felfedezéseken a kezdeményezés és az anyagi támogatás dicsősége. Bár másutt is követnék példáját!

E temetői leletekkel kapcsolatban aztán *Nagy Lajos* összeállította az eddig ismert pannóniai ókeresztény leleteket. Szép kis kultúrkép kerekedett ki ebből az összeállításból. Ókeresztény mécses, az egyiptomi *Szent Menas* zarándokhelyéről hozott korsók, keresztény felírási poharak (*Semper gaudeatis in nomine dei*) stb.; lassan együtt lesz az ókeresztény világ teljes múzeuma, ami a legújabb ideig magyar földben lappangott.

Ezúttal is a szkeptikusok jártak rosszul, akik a magyarországi keresztény archeológia létjogosultságát tagadták. Most már *tudjuk*, hogy itt egy igen fontos műveltségi kor további felderítése vár a tudósokra, mely eddig a magyar föld történetéből hiányzott és hogy a római kor és a hún-avar-magyar honfoglalás között mégsem volt akkora hézag, mint azt eddig gondoltuk.

Nagy Lajos alapvető fontosságú elő-

adása után még Péter András bizonyította szellemes ötletét: Ambrogio Lorenzettoinak a sienai városháza freskóin látható nagyszabású és a figurális ábrázolástól szinte független tájképeit magyarázta meg azzal a feltevessel, hogy ez a trecento-művész csakis bizonyos, akkor még vagy már föld felett levő antik tájképek, vagy domborművek nyomán dolgozhatott. Lorenzetto hatása pedig igen természetesen bizonyult: hiszen a francia miniatűrművészet legfényesebb korszaka, sőt Van Eyck tájfestése is erre a forrásra vezethető vissza. Masolinonak az a képe, melyen Horváth Henrik nemrégiben Veszprém középkori képét ismerte fel, szintén Lorenzetto hatása alatt készült. Ha megáll Péter András bizonyítása, újabb bizonyítékot nyertünk arra nézve, hogy az antik világ már jóval a nagy renaissance előtt állandóan termékenyítette a középkori műveltséget. *Eckhardt Sándor.*

Színházi szemle.

Ennek az évadnak végeztével jóval többet fogunk tudni Amerika színházi életéről, mint tudtunk idáig; drámai termésük soha még ekkora helyet a budapesti játékrénden nem kapott. Szellemük, technikájuk nem épen alkalmas rá, hogy Európát megvénhedt térdére kényszerítse, értékes, nemes hagyományainkat sincs miért féltünk az erősen parvenü hódítótól. Hanem azért nem árt megismernünk a vetélytársat, kivált ha valóban jellegzetes termékeiben nézhetünk vele szembe.

Ilyen jellegzetesen amerikai színmű Eugene O'Neill *Különös közjátéka*. A Vigszínházat elismerés illeti meg érte, hogy a bemutatásához megkívánt hatalmas színészi és rendezői erőfeszítést magára vállalta, s még inkább, hogy amire vállalkozott, igen figyelemreméltó sikerrel meg is oldotta.

O'Neill író, még pedig tehetséges író. Ennyit bízást elismerhetünk, ha benne — mint akárhány kritikusa tette — nem akarunk is reformátort, prófétát, vagy épen költőt zsenit felfedezni. Ami benne «forradalmi»-an új, az nem valami szárnyaltató erő, inkább lehúzó teher. Íróvá nem ezek a felfogásbeli és technikai bátorságok teszik, író-sága épen nem ezek segítségével, sokkal inkább ezek legyőzésében nyilatkozik meg.

Felfogása csakugyan «bátor», de ez

a bátorság nem a valóban szabad és emelkedett szellemé, legtöbbszor nagyon is másodkézből «bátorkodik», jobbára Freud professzor közkeletű tanaira, vagy még pontosabban: Freud tanainak közkeletű elferdítéseire támaszkodva. A szexuális indítékokat annyira középpontba helyezi, hogy ezzel multhatatlanul valami romantikus egyoldalúságba hajtja az egész drámát, mely pedig épen a valóság felé kívánna merészen ablakot tárni. A freudista buzgalom pathológiai túlzások felé sodorja, pedig ezzel vele jár, hogy könnyen szinguláris esetnek fogjuk fel azt, amiből a szerző épen általános érvényű igazságot szeretne kihíványozni. Ebben van némi amerikai felelőtlenség, akárcsak az örökletes elmebaj motívumainak Ibsen erősen meghaladott felfogása szerint való, ma már jócskán teatrális ízű felhasználásában, mely tekintetben O'Neill szintén nem mutat nagyobb aggályoskodást.

Technikailag újat pedig abban nyújt, hogy a színműírás régi kényszereit, a monológot és a közönség felé intézett önmagyarozó kiszólásokat sajátcéluakká teszi, bennök széltében-hosszában bepillantást enged a beszélő gondolkozásába, a játéktársa, sőt olykor önmaga előtt is eltitkolt, átfutó gondolatokba, melyek a kimondott szót hol jelentős mellékszöveggel gazdagítják, hol megüres szöveggé degradálják. Tagadhatatlan, hogy ezzel a módszerrel sokszor kitűnően dolgozik, művének legérdekesebb mozzanatai épen ezekben a lélek «Hinterland»-jából kiszabaduló foszlányokban jutnak felszínre. De bizonyos az is, hogy azért a valóban nagy drámaíró — mint eddig — a jövőben is mindig megles majd a módját, hogy a lelki műhelytitkok illy leplezetlen kitergetése nélkül is a drámai cselekmény szempontjából csakugyan fontos titkokat magába a kimondott szóba «titkolja bele», úgy hogy a néző a felfedezés örömét érezze, mikor a szavakon át maga tapinthat a dolgok eleve-nére.

De azért O'Neill csakugyan a dolgok eleve, az emberi és drámai lényeg körül jár. Ellenszenves emberein ezért nem bírnak kezlegyintéssel napirendre térni, belőlök lépten-nyomon a testvéri sors szava szól hozzánk, a kavargó lelkek (bár nem egyszer mesterkedés kavargatja őket) mégis sokat felszínre vetnek az emberismeret és embermegértés valódi írói ingredienciájából.

A darabban egy női élet rajzát kap-